

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.15>

УДК: 347.6

РОЗДІЛ МАЙНА ПРИ РОЗЛУЧЕННІ

Жданюк К.Г.,

студентка групи ЮД-847

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ м.Дніпро

Поліщук М.Г.,

доцент, к.ю.н.

кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м.Дніпро

<https://orcid.org/0000-0002-3397-363X>

Жданюк К. Г., Поліщук М. Г., Розділ майна при розлученні.

Офіційне оформлення шлюбу спричиняє появу нових прав та обов'язків у чоловіка та дружини. На сьогоднішній день в Україні спостерігається велика кількість розлучень, що, в свою чергу, є негативним явищем. Це тягне за собою появу проблемних питань щодо розподілу спільно набутого майна за час сумісного проживання чоловіка та дружини у шлюбі. Не завжди у подружжя, яке виявило бажання розірвати шлюб, виходить добровільно домовитися про поділ майна без залучення до справи суду. Судовий розгляд справ про поділ майна спільного набутого у шлюбі є досить популярною практикою та часто використовується у реальному житті, так як колишні чоловік та дружина не можуть між собою домовитися, кому дістанеться яке майно, і в якій саме кількості. Тому дана проблематика потребує детального та розширеного вивчення, тлумачення та аналізу науковцями.

Детально дослідити процес поділу спільно набутого у шлюбі майна, надати відповіді на проблемні питання, що стосуються спільної власності, проаналізувати спірні ситуації, які часто зустрічаються у практиці вирішення сімейних спорів з приводу поділу спільно набутого майна під час перебування у шлюбних відносинах. Отже, процес поділу майна між подружжям є складним, трудовмісним та довгим процесом, який потребує обізнаності в галузі законодавства. Також доцільно зазначити, що існують певні проблеми правового регулювання питання щодо поділу спільної сумісної власності, і вони потребують детального аналізу та вивчення з боку науковців.

При розлученні, тобто припиненні шлюбних відносин, як за законодавством України так і за нормативно-правовими актами та законодавством ЄС, особисте майно подружжя не підлягає поділу. Якщо чоловік і дружина при розірванні шлюбу вступили в режим роздільного проживання або один з них збанкрутував, режим спільності майна може бути припинений. Крім того за законодавством країн ЄС виділення часток у спільному майні дружини та чоловіка може бути виконано при визнанні одного з них недієздатним, в разі позбавлення одного з них прав володіти певним майном, користуватися і розпоряджатися певною власністю або при неналежному управлінні цим майном.

Після розлучення між чоловіком та жінкою виникають майнові правовідносини, які становлять основу проблематику при вивченні особливостей сімейних стосунків після розірвання шлюбу та припинення шлюбних відносин.

Ключові слова. Розділ майна, подружжя, чоловік, дружина, судовий розгляд, шлюб, розірвання шлюбу, спільно набуте майно, частка

Zhdanyuk K. G., Polishchuk M.G., Division of property in case of divorce.

The formalization of a marriage gives rise to new rights and responsibilities for the husband and wife. Today in Ukraine there is a large number of divorces, which, in turn, is a negative phenomenon. This raises problematic

issues regarding the distribution of jointly acquired property during the cohabitation of a married couple. It is not always possible for a spouse who has expressed a desire to dissolve a marriage to voluntarily agree on the division of property without being involved in a court case. Litigation over the division of property acquired in marriage is a very popular practice and is often used in real life, as the ex-husband and wife cannot agree among themselves on who will get what property and in what quantity. Therefore, this issue requires detailed and extended study, interpretation and analysis by scientists.

Examine in detail the process of division of jointly acquired property in marriage, provide answers to problematic questions related to joint ownership, analyze controversial situations that often occur in the practice of resolving family disputes over the division of jointly acquired property during marriage.

Thus, the process of division of property between spouses is a complex, laborious and long process that requires awareness of the law. It is also worth noting that there are certain problems in the legal regulation of the division of joint joint ownership, and they require detailed analysis and study by scholars.

With divorce, that is, the termination of marriage relations, both by the legislation of Ukraine and in the regulatory acts and legislation of the EU, personal property of the spouses is not subject to separation. If a man and wife when breaking marriage entered a separate residence mode or one of them went bankrupt, the community of property may be suspended. In addition, according to the legislation of the EU, the allocation of particles in the joint property of his wife and husband can be accomplished in recognizing one of them incapacitated, in case of deprivation of one of them to own certain property, use and dispose of a certain property or inappropriate management of this property.

After divorce, a property relationship arises between a man and a woman, which is the main issue in the study of the peculiarities of family relations after divorce and termination of marriage.

Keywords. Division of property, spouses, husband, wife, litigation, marriage, divorce, jointly acquired property, share

Аналіз наукової літератури свідчить, що питанням поділу спільного майна подружжя приділялося достатньо уваги радянськими вченими К. Граве, А. Немковим, В. Масловим, Н. Єршовою. Вказані питання також досліджувалися сучасними українськими та російськими правознавцями: І. Жилінковою, С. Фурсою, Т. Ариванюк, В. Антошкіною, З. Ромовською, М. Галянтичем, О.В. Дзерою та іншими [1, с. 633].

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві існує принцип, який свідчить про те, що майно, яке було спільно набуто у шлюбі між чоловіком та дружиною вважається спільно набутиим, і у разі розірвання шлюбу має ділитися навпіл між членами подружжя.

Режим спільності майна подружжя базується на таких положеннях:

- майно, набуто подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено домовленістю сторін;
- подружжя має рівні права щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності;
- права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу);
- майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності;
- до тих пір, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен з подружжя, який здійснює правочини щодо розпорядження спільним майном, діє в інтересах подружжя [1, с. 633].

У відповідності з частиною другою статті 61 Сімейного кодексу України об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя [2]. Будь-яке подружжя має певні доходи. Серед них можна відокремити: заробітну плату за місцем роботи, пенсія (з інвалідності, втрати годувальника та інше), стипендія (за місцем навчання), інші соціальні виплати (допомога по безробіттю).

Відповідно до пункту 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, можуть бути: квартири, жилі й садові будинки; земельні ділянки та насадження на них, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, транспортні засоби; грошові кошти, акції та інші цінні папери, паснакопичення в житлово-будівельному, дачно-будівельному, гаражно-будівельному кооперативі; грошові суми та майно, належні подружжю за іншими зобов'язальними правовідносинами, тощо [3].

У судовому порядку можна визнати за одним з подружжя право на отримання частки нагород, премій, заохочень, похвал та іншого, якщо в суді буде доведено юридичний факт того, що особа своїми певними

діями допомагала іншій особі отримати будь-які види заохочень, перелічених вище.

При цьому існує таке поняття як «особисте майно подружжя», що включає власність, яка належала дружині та чоловіку до вступу в шлюб, майно отримане в шлюбі в дар або за заповітом, якщо у відповідних документах на перехід права власності не зазначено, що майно увійде до складу загального, майно призначене для особистого користування або здійснення професійної діяльності, майно придбане в якості компенсації збитку, що є допомогою з тимчасової непрацездатності чи інвалідності, та майно куплене на кошти, виручені від продажу майна, що підлягає держреєстрації, та зареєстрованого на ім'я кожного з подружжя [4, с. 80].

При розлученні, тобто припиненні шлюбних відносин, як за законодавством України так і за нормативно-правовими актами та законодавством ЄС, особисте майно подружжя не підлягає поділу. Якщо чоловік і дружина при розірванні шлюбу вступили в режим роздільного проживання або один з них збанкрутував, режим спільності майна може бути припинений. Крім того за законодавством країн ЄС виділення часток у спільному майні дружини та чоловіка може бути виконано при визнанні одного з них недієздатним, в разі позбавлення одного з них прав володіти певним майном, користуватися і розпоряджатися певною власністю або при неналежному управлінні цим майном. Розділ здійснюється шляхом розподілу активів і пасивів в рівних частках. Частки кожного з подружжя перебувають у його виключної власності. При цьому для нащадків може бути встановлений узурфрукт (право користуватися майном одного з батьків) [4, с. 80].

Нерозв'язаними залишаються також проблеми визначення підстав і строків надання утримання непрацездатному подружжю іншим з колишнього подружжя після розірвання шлюбу, а також можливості вирішення цього питання за рахунок відступлення працездатним подружжям належної йому частки в майні, належному подружжю на праві спільної сумісної власності. На нашу думку, в даному випадку суд може відступити від засади рівності часток подружжя, оскільки надання утримання непрацездатному колишньому подружжю є обставиною, що має істотне значення для справи. Це правило слід закріпити в ст. 70 СК України [5, с. 292].

Не існує однакової позиції науковців щодо розподілу спільної сумісної власності за шлюбним договором. В даному випадку подружжя може дійти до консенсусу щодо прав власності на майно, набутого під час перебування у шлюбних відносинах. Розмір частки майна між чоловіком та дружиною може бути різним, тобто необов'язковою умовою є те, що спільна власність поділяється порівну.

У процесі розгляду справ про поділ майна подружжя можуть виникнути додаткові претензії та вимоги, які потребують призначення різного виду експертиз, вжиття заходів забезпечення позову, встановлення вартості того чи іншого майна, збирання додаткових доказів тощо. Але суд може задовольнити вимогу про розірвання шлюбу, залишивши решту вимог без розгляду або вчинивши інші процесуальні дії, передбачені ЦПК України [6, с. 92].

Особливістю процесуального поділу майна подружжя є те, що майно має бути поділене порівну між подружжям, проте, наприклад, речі для професійної діяльності присуджуються тому з подружжя, який використовував їх у професійній діяльності. Вартість цих предметів враховується в процесі передачі іншого майна другому з подружжя. Якщо неподільні частки поділити неможливо, суд має визнати ідеальні частки такого майна без поділу та залишити його у спільній частковій власності. Однак частка майна одного з подружжя може бути збільшена, якщо разом із ним проживають неповнолітні діти або недієздатні повнолітні діти [6, с. 93].

Не варто забувати про те, що існує позовна давність, що стосується поділу майна. Термін позовної давності становить 3 роки із дня, коли особи, які раніше перебували у шлюбі, помітили, що наявні порушення їх законних прав.

Судовий процес з питань поділу майна подружжя повинен проходити з дотриманням принципів законності, верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Але існують обмеження щодо застосування позовної давності на практиці цивільного судочинства з питань розділу майна між подружжям. Якщо відсутній юридичний факт (тобто розірвання шлюбних відносин між чоловіком та жінкою) позовна давність у судовому процесі використовуватися не може.

Таким чином, лише майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, може бути поділене між сторонами шляхом припинення режиму спільності й виникненні на його основі режиму роздільності майна. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном з іншим із подружжя [7, с. 122].

Поділ майна подружжя може проводитися у добровільному та судовому порядку. Добровільний порядок визначається як такий, коли подружжя мирно між собою домовилися про поділ спільно набутого майна за час перебування у шлюбі, а судовий порядок – процес поділу майна за допомогою участі суду.

При поділі майна суд враховує також боргові зобов'язання подружжя, наприклад, кредити, тобто такі зобов'язання, які виникли внаслідок гострої потреби в сім'ї матеріальних благ будь-якого характеру. Основни-

ми матеріальними благами родини можна визначити житлову площину (будинок, квартиру, кімнату) та автомобільний транспорт. Але у даному випадку спільною сумісною власністю подружжя буде лише така частка будинку, квартири чи кімнати, кредит за яку був сплачений під час перебування у шлюбних відносинах.

Беззаперечно, на поділ майна впливає стан погашення кредиту. У випадку повного погашення кредиту під час перебування у шлюбі майно буде ділитися між чоловіком та дружиною порівну. Якщо була погашена лише певна частка кредиту, то борг по кредиту може бути поділений навпіл між колишніми членами подружжя, або існує варіант, коли один з подружжя може взяти на себе обов'язок виплатити борг самостійно.

Досить цікавою є позиція, за якою розірвання шлюбу за своєю природою необхідно тлумачити як спосіб захисту прав подружжя, що являє складний юридичний склад, який включає у себе сукупність юридичних фактів – дій, спрямованих на забезпечення і захист особистих і майнових прав подружжя, що має намір розірвати шлюб. При цьому засобами захисту прав подружжя, яке перебуває у процесі припинення шлюбу, є конкретні дії, спеціальні прийоми, які не суперечать законодавству, спрямовані на реалізацію прав подружжя на розірвання шлюбу, здійснювані в юрисдикційній і неюрисдикційній формах самим подружжям або третіми особами з метою захисту прав подружжя в рамках триваючих правовідносин з розірвання шлюбу [8, с. 185].

Підкреслимо, що специфіка правових наслідків припинення шлюбно-сімейних правовідносин визначається безпосередньо підставою припинення шлюбу. У характеристиці правовідносин, які виникають при цьому, слід враховувати, чи продовжує колишнє подружжя фактично брати участь у правовідносинах, що виникають після припинення шлюбу, або така участь не є можливою (смерть одного з подружжя або оголошення його померлим) [8, с. 185].

Іншим спірним питанням, яке потребує роз'яснення вищих судових інстанцій є питання про визначення долі майна подружжя, набутого у власність за різними підставами. Це стосується спорів про поділ спільного майна подружжя, а саме - житлового приміщення, коли частина будинку або квартири були отримані у власність одним з подружжя безоплатно (на підставі договору дарування або в порядку спадкування), а інша частина набута за іншими підставами, зокрема за відплатним договором. Відповідно до п. 25 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21 грудня 2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» вирішуючи питання про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, зокрема неподільної речі, суди мають застосовувати положення частин 4, 5 ст. 71 СК щодо обов'язкової згоди одного з подружжя на отримання грошової компенсації та попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду. За відсутності такої згоди присудження грошової компенсації може мати місце з підстав, передбачених ст. 365 ЦК, за умови звернення подружжя (одного з них) до суду з таким позовом (ст. 11 ЦК) та попереднього внесення на депозитний рахунок суду відповідної грошової суми. У разі, коли жоден із подружжя не вчинив таких дій, а неподільні речі не можуть бути реально поділені між ними відповідно до їх часток, суд визнає ідеальні частки подружжя в цьому майні без його реального поділу і залишає майно у їх спільній частковій власності [8, с. 135-136].

У сімейному та цивільному праві існує поняття «виділ майна». Стаття 364 ЦК України зазначає, що співвласник має право на виділ у натурі частки із майна, що є в спільній частковій власності. Виділ частки відбувається за правилом: виділ проводиться лише для спільно нажитого майна (майна, яке перебуває у спільній частковій власності). Договір виділу в обов'язковому порядку укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Щодо реального користування часткою, то тут за ступенем юридичного оформлення можна умовно поділити таке користування на так би мовити юридично оформлене користування часткою нерухомого майна і юридично не оформлене користування часткою нерухомого майна. У першому випадку особа користується майном, яке припадає на її ідеальну частку в праві спільної часткової власності за спільним погодженням з іншими учасниками спільної часткової власності (згідно із ч. 1 ст. 358 ЦК України). Якщо спорів у користуванні майном між власниками – учасниками спільної часткової власності не виникає й вони не бажають юридично оформлювати право користування, наприклад через укладання договору, таке користування певними приміщеннями фактично є не оформленим [9, с. 177].

Тут не можна казати про чітке юридичне закріплення права користування майном, що припадає на частку в спільній частковій власності. Утім, незважаючи на правильність указанного із теоретичної точки зору, практика йде дещо далі. Так, у БТІ в окремих регіонах «закріплено» за кожним з учасників спільної часткової власності певне приміщення, яким він користується у так званій комунальній квартирі. Нотаріус з Витягу з реєстру прав власності, на нерухоме майно в «Примітках» бачить, що за певним учасником спільної часткової власності щодо якого видається Витяг, закріплено (він користується) приміщення, наприклад, «8» (умов-

не позначення у плані квартири). Юридична сумнівність таких вказівок незаперечна, адже БТІ як орган реєстрації прав власності на нерухомість не є тим органом, компетенція якого поширюється на визначення права користування житлом учасниками спільної часткової власності [9, с. 178].

Отже, процес поділу майна між подружжям є складним, трудовмісним та довгим процесом, який потребує обізнаності в галузі законодавства. Також доцільно зазначити, що існують певні проблеми правового регулювання питання щодо поділу спільної сумісної власності, і вони потребують детального аналізу та вивчення з боку науковців.

Після розлучення між чоловіком та жінкою виникають майнові правовідносини, які становлять основну проблематику при вивченні особливостей сімейних стосунків після розірвання шлюбу та припинення шлюбних відносин.

Питання поділу майна є актуальним тому, що більшість осіб після розлучення ділять спільно набуте майно. Причиною цього є недосягнення згоди один між одним щодо того, кому яке майно дістанеться і в якому розмірі (частці). На мою думку, при вирішенні даних проблем у судовому порядку доцільно буде з боку суду застосувати прийоми медіації, тим самим намагаючись примирити сторони судового процесу, щоб вони вирішили спір мирно та самостійно. Запровадження інституту медіації для вирішення спорів в галузі сімейно-шлюбних відносин та відносин шлюбно-розлучного процесу дасть змогу покращити статистичні дані звернень до суду з позовами осіб щодо поділу майна та допоможе доповнити судову практику України застосуванням прийомів медіації в українському судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Чудік Т.В. Особливості поділу майна подружжя. Юридичні науки. «Молодий вчений» № 3 (55). Березень 2018 р. С. 633-637.
2. Сімейний кодекс України. Верховна Рада України. Закон від 10.01.2002 № 2947-III (Редакція станом на 01.01.2021). Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Постанова Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 №11.
4. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. Часопис цивілістики. Вип. 24. С. 79-82.
5. Труба В.І. Проблеми вирішення майнових спорів подружжя при розірванні шлюбу. Правова держава. Вип. 21. Розділ 5 «Актуальні проблеми цивільного та трудового права». С. 290-294.
6. Дяченко С.В., Онофрей В.С. Процесуальні особливості розгляду справ про поділ майна подружжя. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2021. С. 91-94.
7. Цюра В. В. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України / В. В. Цюра, А. А. Автух // Право і суспільство. 2015. № 4(4). С. 119-124. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4\(4\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4(4)_23)
8. Грицишина Л.В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС. Проблеми цивільного та господарського права. 4, 2020. С. 183-187.
9. Труба В.І. Поділ майна подружжя після розірвання шлюбу. Наукова міжнародна конференція «Актуальні проблеми цивільного права та процесу: присвячена пам'яті Ю.С. Червоного». Одеса. 2010. С. 134-136. Електронний ресурс: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/23737>